

ter Borg - Voetbal, Oorlog of Religie?

Meerten B. ter Borg

VOETBAL: OORLOG OF RELIGIE?

Één van de mooiste uitspraken over voetbal is afkomstig van Alan Durban, de trainer van Stoke City. Belaagd door journalisten met de vraag waarom de wedstrijden van zijn club altijd zo slaapverwekkend waren, riep hij ten einde raad uit: "Als jullie amusement willen, moeten jullie maar naar clowns gaan kijken".

Maar als voetbal geen amusement is, wat is het dan wel? Een andere voetbaltrainer, Rinus Michels, heeft op die vraag antwoord gegeven, met drie woorden, die al even onsterfelijk zijn geworden: "*voetbal is oorlog*". Zou het waar zijn? Het gaat vaak gepaard met geweld, zowel op als om het veld, dat is zeker. Maar is het daarom oorlog?

Als het al oorlog is, dan is het in ieder geval wel een gespeelde oorlog, een beperkte oorlog en een sterk gereguleerde oorlog. Het is de enige oorlog waarvan niemand wil dat hij ophoudt maar waarvan iedereen weet dat hij hooguit, met eventuele verlengingen mee, iets langer dan twee uur zal duren.

Met echte oorlogen heeft voetbal gemeen, dat hij voor velen, die erbij betrokken zijn, de complexiteit van de werkelijkheid geweldig reduceert. Ajax-Feijenoord. Twee clubs die staan voor twee kleine wereldsteden. De inwoners daarvan de hele week bezig zijn zich staande te houden. Ze doen hun best zich vooral niet te ergeren of zich zelfs maar te verbazen over een wereld die iedere dag anders is, en waarvan je eigenlijk niet begrijpt hoe hij in elkaar steekt en waar het allemaal naartoe gaat. Alles is ambigu, alles heeft twee kanten. En dan opeens is alles simpel. De ene kant is goed en de andere kant is slecht en men kan ermee volstaan "Ajax, Ajax" te scanderen. Dat is duidelijk en dat is genoeg. Bovendien staat men te midden van duizenden anderen, die er net zo over denken en

ter Borg - Voetbal, Oorlog of Religie?

hetzelfde scanderen. Het moet dus wel waar zijn. Naarmate het harder wordt geschreeuwd door meer schorre kelen, lijkt het meer waar te worden. Een gevoel van waarheid, dat langzamerhand een roes-karakter kan krijgen.

Men voelt zich één met de anderen. Dat is een heerlijk gevoel. De maatschappij verliest even zijn gewone alledaagse rationele kilheid. Bij de eigen partij doen verschillen, tegenstellingen, onderlinge conflicten—er opeens niet meer toe: iedereen is even goed als ieder ander en we horen bij elkaar.

Hier, op dit veld, zal de gehate vijand worden afgemaakt. Men kan er een bijdrage aan leveren door te schreeuwen en te zingen en te juichen. Hoe agressiever en gemener, hoe beter. Hoort men een hoofdschuddende Mart Smeets in studio-sport vertellen dat racisme op het voetbalveld niet thuis hoort, dan uit men zich dus racistisch.

Dat vinden veel mensen heerlijk. De complexiteit van onze samenleving wordt even ongedaan gemaakt en eindelijk is het mogelijk je agressie de vrije loop te laten. Wie wint of verliest is uiteraard van groot belang, maar het verandert hieraan niets. Als men verliest kan men treuren met het legioen. De agressie, die het verlies oproept kan worden uitgeleefd op een zondebok. Men kan bijvoorbeeld massaal het ontslag eisen van de trainer.

Een wedstrijd is er één, hoogstens twee keer in de week. Maar de voordelen ervan sijpelen door tot in alle dagen. Eerst kan men nog dagen vooruit met praten over de wedstrijd van afgelopen zondag, en dan kan men verder met de voorbeschouwingen voor de komende wedstrijd. Voetbal geeft mensen een gespreksonderwerp, dat veel meer verbreedert dan het weer. Anders dan het weer heeft voetbal een emotionele lading. Als mensen bekennen dat ze begaan zijn met dezelfde club, dan bekennen ze ook: wij horen bij elkaar. In steden als Amsterdam of Rotterdam, waarin de mensen steeds individualistischer en anoniemer worden, is dat van groot belang. Daarbij is het spel zo simpel, dat iedereen erover mee kan praten.

Terug naar de wedstrijd. Die roes en dat geweldige wij-gevoel kunnen worden versterkt door drugs, bijvoorbeeld alcohol. Dat maakt dat men de remmingen kwijt raakt. En dan wordt het verschil tussen deze gespeelde oorlog en een echte, soms griezellig dun. Als de zogenaamde hooligans, de voetbalvandalen bezig zijn, is er soms werkelijk sprake van een oorlogssituatie. Het gaat hier om bendes jongeren, die zich affiliëren met voetbalclubs. Hier is de gewelddadigheid een niet te scheiden deel geworden van de solidariserende roes. Het verbale geweld is hier lichamelijk geworden en de spanning, die dit met zich mee brengt werkt verslavend. De schrijver Bill Buford verkeerde jaren lang onder de voetbalvandalen om hen beter te begrijpen. Hij beschrijft gewelddadigheid plastisch in zijn boek *Tussen het tuig*. Daar schrijft hij ook, hoe hij, ondanks zichzelf, steeds meer behoefte kreeg aan de kick van het wekelijkse geweld en het bijbehorende adrenaline-bad.

De sociologen Elias en Dunning wijzen erop, dat vroeger in de traditionele samenleving, de opgeschoten dorpsjongeren in het naburige dorp gingen plunderen. En dat zien we trouwens ook in veel primitieve samenlevingen. Er is dus niets nieuws onder de zon.

Maar er is ondanks dat handjevol vandalen, een groot verschil tussen voetbal en oorlog. Dat zit hem in het *symbolische* karakter van het spel. Men heeft een wij-gevoel, met zet zich tegen de ander af, maar dit heeft nauwelijks consequenties. Voetbal heeft, zou je kunnen zeggen, wel de voordelen van oorlog, maar gewoonlijk niet de destructieve nadelen. Het is daarbij beperkt, en daarbij is er steeds weer een nieuwe kans. Het is gepland. Men plant een wedstrijd, samen met de vijand. Men is zelfs bij de vijand te gast. En dit verbreedert ook. Soms hoor je wel eens: dat voetbal, waarom vindt men zich daarover zo op, het gaat toch nergens over? Dat is het: juist omdat het nergens over gaat, kun je je er zo heerlijk,

ter Borg - Voetbal, Oorlog of Religie?

gevaarloos over opwinden.

Er zijn samenlevingen waarin dat wat minder gemakkelijk ligt. Bekend zijn bijvoorbeeld de veldslagen die zich vele malen hebben afgespeeld tussen de supporters van de Glasgow Rangers en van het uit dezelfde stad afkomstige Celtic. De ene club is protestant, de ander katholiek. Dan gaat het wel ergens over en dreigt het uit de hand te lopen.

Maar voetbal is dus meestal geen echte oorlog. Is het dan iets anders? Is het misschien religie? Ook dat hoor je vaak. Zo kon men de beroemde jonge violist Nigel Kennedy in een praatshow op televisie horen zeggen: "voetbal is mijn religie". Daarom onderbreekt hij zo veel hij kan zijn toernee's om zijn club Aston Villa te zien spelen. "Hier is voetbal een verzetje; daar, in Italië en Spanje, is voetbal religie: daarom spelen topvoetballers daar zo graag": iets dergelijks heb ik onlangs een voetbaltrainer horen zeggen. Er wordt wel gesproken van voetbaltempels als men een stadion bedoelt, en over een heilige grasmat.

Kunnen we zeggen dat voetbal religie is? We moeten dan in ieder geval niet in de eerste plaats denken aan de kerkelijk georganiseerde godsdienst, waaraan we in de Westerse wereld gewend zijn. Daarmee heeft voetbal op het eerste gezicht maar een paar dingen oppervlakkig gemeen, zoals het feit dat beide gewoonlijk op zondag plaats hebben en meestal minder mensen trekken, dan waarop was gehoopt. Alleen op werkelijke hoogtijdagen komt iedereen.

De uitspraak "voetbal is religie" wordt zinniger, als je kijkt naar wat het voor de mensen doet. Wat ik hierboven al heb genoemd: het reduceren van de complexiteit van de werkelijkheid en het verbreedere van mensen, wordt ook vaak genoemd als functies van religie. Dat geldt zeker voor religies waarin het ritueel een belangrijke rol speelt.

Bij voetbal treedt vaak charisma op. Men fokt tijdens de wedstrijd, net als bij sommige religieuze rituelen, in een solidariserende roes, het eigen positieve groepscharisma op.

ter Borg - Voetbal, Oorlog of Religie?

Hetzelfde doet men met het negatieve groepscharisma van de tegenstander. Oorlog en rituele slachting liggen in dit opzicht heel dicht bij elkaar. Voetbal, en ook andere sporten, zijn hiervan een verzachte variant.

Maar er is meer. Het spel, zo zegt bijvoorbeeld Johan Huizinga, heeft vaak iets sacraals. Het verplaatst ons even naar een andere werkelijkheid. En hoewel we weten dat die werkelijkheid niet echt, maar gespeeld is, worden we er toch door gelouterd.

In het spel, zo komt het mij voor, is vaak gecondenseerd waar het in het echte leven werkelijk om gaat, en dat ook weer in het negatieve en het positieve. We zien hoe mensen heldhaftig prestaties leveren. We zien hoe ze daardoor boven zichzelf uitgroeien, en dan weer, hoe ze lafhartig worden neergehaald. We zien hoe ze zichzelf kunnen zijn en toch in dienst van het team staan en we zien hoe ze te egoïstisch kunnen zijn en het daardoor voor het team verknoeien. In een sfeer van dramatiek en emotionaliteit worden zo een aantal waarden en normen voelbaar gemaakt en daardoor versterkt, die in onze samenleving heilig zijn.

In de huidige tijd lopen de kerken leeg. Men vraagt zich daarbij wel eens af, wat er van de behoefte aan religiositeit geworden is. Eén van de antwoorden op die vraag is, dat die behoefte is uitgewaaid en nu vervuld wordt door tal van andere instituties in onze samenleving. Dat kan muziek zijn, of kunst, en vooral ook sport. Waaraan de mensen in dit opzicht verslingerd raken, hangt een beetje van hun smaak af, en ook van hun levensloop. Mensen raken aan verschillende dingen verslingerd, met verschillende intensiteit. In sommige landen is voetbal in dit opzicht belangrijker dan in Nederland. Deze verschillen aan intensiteit vinden we ook bij de traditionele kerken. Daar zijn vromen en meelopers. In deze nieuwe vormen van religiositeit is dat net zo.

De grote feesten worden door de hele stad of het hele land meebeleefd, maar het wekelijks geploeter slechts door een klein aantal getrouwen, de supporters, het legioen. Zij ontlenen de zin

ter Borg - Voetbal, Oorlog of Religie?

van hun leven en hun identiteit voor een groot deel aan hun club. Ze getuigen hiervan door het dragen van een clubdas, een clubpet, een club insigne. Deze club-emblemen hebben iets heiligs. Daarom is juist voetbal sponsoring van groot belang. Het zorgt voor een zekere naambekendheid. Maar er is meer. Door de vermenging van club-embleem en commercieel logo neemt het laatste ook iets van de geur van heiligheid van het eerste mee.

Dat het voetbal voor de supporters, de vromen, alles behalve vrijblijvend is, wordt beschreven in het onlangs bij uitgeverij Veen verschenen boek *Voetbalkoorts* van Nick Hornby. Dit is een voetbalautobiografie. Hier is sprake van een extreme bezetenheid van het voetbal. Maar juist deze uitvergroting maakt het ons mogelijk beter te begrijpen wat er bij veel voetbalfanaten speelt.

Hornby's leven staat in het teken van het voetbal en is ook alleen maar in termen van voetbal te beschrijven. Het begint als zijn vader zijn gezin verlaat. Andere gescheiden vaders gaan met hun kinderen op zaterdagmiddag naar de dierentuin of de film, vader Hornby gaat met zijn zoontje naar Arsenal. Voortaan hoort Hornby bij Arsenal en dat zal nooit meer overgaan.

Voetbal bepaalt zijn leven: zijn tijdsindeling, de zin van zijn leven, zijn gevoel ergens bij te horen. Voor hem is het leven niet leuk, en voetbal is dat ook niet. Maar het is nu eenmaal het enige houvast dat hij heeft. Hij erkent, dat voor veel mensen voetbal amusement is. Hij staat zich vaak te verbijten tussen publiek dat werkelijk van een wedstrijd geniet. Hijzelf kan ook wel eens van voetbal genieten, bijvoorbeeld van een wedstrijd tussen twee Duitse clubs, ver van zijn eigen competitie verwijderd. Maar gewoonlijk is voetbal geen genot. Het is iets heiligs. Het is de kern van zijn werkelijkheid. Soms loopt een wedstrijd uit op een vervoerende roes en men doet er alles aan om dat te laten gebeuren, maar of het ook gebeurt, daarop heeft men geen invloed

| _
Voetbal heeft ook iets eeuwigs. Het was er al voordat wij

ter Borg - Voetbal, Oorlog of Religie?

er waren, en het zal er zijn, als wij er niet meer zijn. De spelers zijn altijd jong, en je kunt er tegenop kijken, zoals je deed toen je een kind was. Zo blijf je zelf jong.

Het lot van je club is jouw lot. Als je club wint, ben jij een winnaar, maar als je club vernederd wordt, word jij vernederd. Dan ben jij de risé.

En zo komen we weer bij het slaapverwekkende karakter van veel voetbalwedstrijden, waarmee ik dit stuk begon. Voor iemand als Hornby, die zich met zijn club identificeert komt het er toch in de eerste plaats op aan, dat zijn identiteit niet al te zeer geschonden wordt door een vernederende afstraffing. Het gaat erom dat ze je niet uitlachen. Het wij-gevoel, dat voetbal oproept bij de harde kern van de supporters, moet niet al te beschamend worden. Het gevoel, dat er nog hoop is, niet dit seizoen misschien, maar hopelijk in een volgend, of in ieder geval in de toekomst, mag niet de bodem ingeslagen worden. Voetbal moet hoop blijven verschaffen.

Zo moet de vraag: is voetbal religie? beantwoordt worden met: vaak ook. Voetbal is veel: het kan amusement zijn, het kan het visite-kaartje van een stad of een land zijn. En het kan religie zijn.

Literatuur:

- BORG, M.B. TER, 1991, *Een uitgewaaierde eeuwigheid*, Baarn: Ten Have
- BRUG, H.H. VAN DEN, 1986, *Voetbalvandalisme*, Haarlem: De Vrieseborch.
- BUFORD, B., 1991, *Tussen het Tuig*, Amsterdam: Meulenhoff.
- ELIAS, N. EN E. DUNNING, 1986, *Quest for Excitement*, Oxford: Blackwell.
- HORNBY, N., 1993, *Voetbalkoorts*, Amsterdam: Veen.
- HUIZINGA, J., 1958(5), *Homo Ludens*, Haarlem: Tjeenk Willink.
- LEVER, J., 1983, *Soccer Madness*, Chicago: University of Chicago Press.
- SIEKMAN, R., red., 1982, *Voetbalvandalisme*, Haarlem: De Vrieseborch.
- STOKVIS, R., 1989, *De sportwereld*. Alphen aan den Rijn: Samsom.